

HALDUN TANER VE BİR DÖNEMİN ECZACILIĞINA IŞIK TUTAN TİYATRO ESERİ *FAZİLET ECZANESİ*

Halil Tekiner*

Eczacılık tarihi araştırmalarında yararlanılan kaynaklar arasında, dönemin eczacılığı hakkında bilgi veren edebi eserler de yer almaktadır. Edebiyat ve eczacılık tarihini konu alan çalışmaların sayısı uluslararası literatürde son yıllarda hızla artmakta; başta William Shakespeare (1564–1616) ve Molière (1622–1673) olmak üzere Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), Ludwig Bechstein (1801–1860), Theodor Fontane (1819–1898), Henrik Johan Ibsen (1828–1906) ve Georg Trakl (1887–1914) gibi pek çok yazarın eserleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.¹ Ancak ülkemizde bu konuda yapılan çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır.

2007 yılında İspanya’da düzenlenen Uluslararası Eczacılık Tarihi Kongresi’nde sunulan *Türk Eczacılık Tarihi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (1950–2007)* başlıklı makaleye göre, ülkemizde bu alanda son 57 yılda yapılan toplam 1045 bilimsel yayın arasından sadece birinde eczacılık ve edebiyat konuları birlikte ele alınmıştır.^{2, 3} Tiyatro ve eczacılığı konu alan bir yayın ise ne yazık ki tespit edilememiştir. Bu eksiği dikkate alarak yapılan bu çalışmada, konusu eczanede geçen bir tiyatro eseri (*Fazilet Eczanesi*) incelenecektir.

Ülkemizde epik tiyatro türünün ve kabare tiyatrosunun öncüsü, Türk edebiyatının önde gelen öykü yazarlarından Haldun Taner’in (1915–1986) erken yazarlık dönemine ait tiyatro oyunları arasında *Fazilet Eczanesi* önemli bir yere sahiptir. Taner’in 1952’de yazdığı *Eczanenin Akşam Müşterileri* başlıklı hikâyesini geliştirerek kaleme aldığı üç perdelik bu eserde, 1950’li

* Uzm Ecz. Dr., Yoğunburç Eczanesi, Talas Cad. 39/B Melikgazi 38030 Kayseri, haliltekiner@gmail.com

1 Bu konudaki çalışmalara şu makaleler örnek verilebilir: Urdang, George, *Der Apotheker als Subjekt und Objekt der Literatur*, Berlin: J. Springer, 1926; Urdang, George, *Goethe and Pharmacy*, American Institute of History of Pharmacy, Madison, 1949; Hall, E. Wood, *Shakespeare’s Pharmacy*, Austin: University of Texas at Austin, College of Pharmacy, 1980; Friedrich, Christoph, “Der Apotheker als Künstler – Die Leistungen von Apothekern in der Literatur, bildenden Kunst und Musik,” 35. *Internationaler Kongress für Geschichte der Pharmazie, 19-22.09.2001, Luzern, Schweiz*, 2001; Francés, Carmen, “Poesía y Farmacia,” 35. *Internationaler Kongress für Geschichte der Pharmazie, 19-22.09.2001, Luzern, Schweiz*, 2001; Soinio-Laaksonen, Irene, “Making Ointments in the Finnish Oral Folk Poetry,” XXXVIII. *Congreso Internacional de Historia de la Farmacia, 19-22 Septiembre 2007, Sevilla, España*, 2007.

2 Yıldırım, Nuran, ve Arslan Terzioğlu, “Türk Edebiyatında Doktor ve Eczacı Motifi,” *Toplum ve Hekim*, Sayı 6-33 (1984), s. 45-49.

3 Tekiner, Halil, and Gülbin Özçelikay. “A Bibliographical Essay on the History of Pharmacy in Turkey (1950–2007),” XXXVIII. *Congreso Internacional de Historia de la Farmacia, 19-22 Septiembre 2007, Sevilla, España*, 2007, s.48.

yıllarda, Boğaziçi Eczanesi'nin sahibi Eczacı Saadetin Dertsavar'ın çevresinde yaşananlar konu alınmaktadır. Dönemin eczacılık anlayışı, eczacı-hasta ilişkileri, eczanede kullanılan majistral ve müstahzarlar, vb. konulara ilişkin detaylı gözlemleri yansıtmaya yönüyle de eser, Türk eczacılık tarihi açısından oldukça değerlidir.

Bu makalede, Haldun Taner'in yaşamı ve *Fazilet Eczanesi* isimli eseri, dönemin eczacılığına ilişkin bilgilerle birlikte ele alınacaktır. Edebiyat, tiyatro ve eczacılık tarihi konularının birlikte işlendiği makalede örnek bir Türk aydınının tanıtılması da hedeflenmiştir.

Materyal ve Metot

Çalışma *retrospektif* özelliindedir. Çalışmanın materyalini başta Haldun Taner'in çok sayıdaki hikâye, düzyazı ve tiyatro eseri olmak üzere, Taner ve eserlerini konu alan gazete, süreli yayın, kitap, internet sitesi ve televizyon kayıtları, yazarın eşi Sayın Demet Taner ile yapılan görüşmeler, Devlet Tiyatroları Belgelik Birimi kayıtları, Bilgi Yayınevi Arşivi, 1950–1960 yılları arasında yayınlanan çeşitli eczacılık dergileri, Türk Eczacıları Birliği Merkez Heyeti raporları ve Türk eczacılık tarihi hakkındaki diğer kaynaklar oluşturmaktadır.

Haldun Taner (1915-1986) (*Haldun Taner Kitabı*, Yapı Kredi Yayınları, 1993)

Haldun Taner (1915–1986)

Haldun Taner, 16 Mart 1915’te İstanbul Çemberlitaş’ta doğdu.⁴ 1935 yılında Galatasaray Lisesi’nden mezun oldu ve yüksek öğrenim görmek için Almanya’ya gitti. 1935–38 arasında Heidelberg Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi’nde ekonomi ve politika okudu. Burada ağır bir tüberküloza yakalanınca yurda dönerek 1938–42 yılları arasında uzun bir nekahet dönemi geçirdi. 1950 yılında İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi. Burada Alman filolojisi yanında Sanat Tarihi ve Türkoloji bölümlerinden de sertifika aldı. 1955–57 arasında Viyana Üniversitesi’nde Prof. Heinz Kindermann’ın yanında felsefe ve tiyatro bilimi okudu.

Türkiye’de tiyatronun bir ders olarak üniversitede okutulmasının öncüsü olan Taner,⁵ 1950’den sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde, Gazetecilik Enstitüsü’nde ve LCC Tiyatro Okulu’nda çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Türkiye’de kabare tiyatrosunun temelini atarak “Haldun Taner Tiyatrosu” ekolünü oluşturdu. 1967’de Zeki Alasya, Metin Akpınar ve Ahmet Gülhan’la birlikte Türkiye’nin ilk kabare tiyatrosu olan Devekuşu Kabare Tiyatrosu’nu, 1969’da ise Münir Özkul ile birlikte Bizim Tiyatro’yu kurdu.⁶

New York Herald Tribune uluslararası hikâye yarışması birincilik ödülü (1953), Sait Faik Hikâye Ödülü (1955), Uluslararası Bordighera Mizah Festivali Ödülü (1969), Türk Dil Kurumu Tiyatro Ödülü (1972), Sedat Simavi Ödülü (1983), Gazeteciler Cemiyeti Ödülü’nün (1984) de aralarında bulunduğu çok sayıda ödülün sahibi olan Taner, 7 Mayıs 1986 tarihinde İstanbul’da hayatını kaybetti. 1987 yılından itibaren Haldun Taner adına bir hikâye yarışması düzenlenmektedir. 1988 yılında ise *Kadıköy Şehir Tiyatrosu*’na ‘Haldun Taner Sahnesi’ adı verilmiştir.⁷

Yazarın eserlerinin basım hakkı, Bilgi Yayınevi’ne ait olup bu yayınevi tarafından kitap olarak yayınlanan eserleri şunlardır:

Hikâyeleri: *Kızıl Saçlı Amazon* (1. Basım 1970), *Şişhane’ye Yağmur Yağmıyordu* – *Ayışığında “Çalışkur”* (1. Basım 1970), *Onikiye Bir Var – Sancho’nun Sabah Yürüyüşü* – *Gülerek Ölmek* (1. Basım 1971), *Yalıda Sabah* (1. Basım 1983)

⁴ Haldun Taner’in biyografisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Miyasoğlu, Mustafa, *Haldun Taner*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Büyükleri Dizisi No.98, Ankara: Başbakanlık Matbaası, 1988; Taner, Demet, ve ark. *Haldun Taner Kitabı*, 1.bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: Altan Matbaacılık, 1993; Taner, Demet, *Canlar Ölesi Değil – Fotoğraflarla Haldun Taner’in Yaşam Öyküsü*, 1.bs., Sel Yayıncılık, İstanbul: Gürtaş Ofset, 1996.

⁵ Taner, 1953 yılında Avrupa’ya yaptığı bir gezinin ardından *İstanbul Üniversitesi*’nde bir tiyatro bölümünün kurulması için bazı girişimlerde bulunmuş ancak sonuç alamamış, yine de *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*’nde tiyatro tarihi dersinin okutulmasını sağlayabilmiştir. (Bkz: And, Metin. *Başlangıcından 1983’e Türk Tiyatro Tarihi*. 2.bs., İstanbul: İletişim Yayınevi, 2006, s.174)

⁶ Taner, Haldun, *Yalıda Sabah*. 7.bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006, s.7-16.

⁷ Taner, Haldun, *a.g.e.* (2006), s. 7-16.

Tiyatro Oyunları: *Keşanlı Ali Destanı* (1. Basım 1964), *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı* (1. Basım 1971), *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım* (1. Basım 1979), *Fazilet Eczanesi* (1. Basım 1982), *Vatan Kurtaran Şaban* (1. Basım 1989), *Günün Adamı/Dışardakiler* (1. Basım 1990), *Ve Değirmen Dönerdi/Lütfen Dokunmayın* (1. Basım 1991), *Eşegin Gölgesi* (1. Basım 1995), *Ayışığında Şamata* (1. Basım 1996)

Düz yazıları: *Önce İnsan – Devekuşuna Mektuplar 1* (1. Basım 1960), *Yaz Boz Tahtası – Devekuşuna Mektuplar 2* (1. Basım 1977), *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil* (1. Basım 1978), *Hak Dostum Diye Başlayalım Söze* (1. Basım 1978), *Düşsem Yollara Yollara* (1. Basım 1979), *Çok Güzelsin Gitme Dur* (1. Basım 1983), *Berlin Mektupları* (1. Basım 1984), *Koyma Akıl Oyma Akıl* (1. Basım 1985)

Eserin yazıldığı dönemde (1950–60) Türkiye’de eczacılık alanında yaşanan gelişmeler

1950’li yıllar Türk eczacılık tarihindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Zira bu dönemde ilk Türk ilaç fabrikası (Eczacıbaşı İlaç Fabrikası) faaliyete geçmiş (1952), 6197 sayılı “Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun” kabul edilmiş (1953), 6643 sayılı kanun ile Türk Eczacıları Birliği kurulmuştur (1956).⁸ Bu dönemde eczacılıkta yaşanan diğer önemli gelişmeler arasında şunlardan da bahsetmek mümkündür:

Eczane sayısında tahdidin kaldırılması: 1953 yılında, eczane sayısının sınırlandırılmasına ilişkin kanunun kaldırılmasına ilişkin tasarı, eczacılar arasında tartışmalara neden olmuş, sonunda 18 Aralık 1953 tarihinde kabul edilen 6197 sayılı yasa ile sınırlandırma kaldırılmıştır.⁹

Yeni meslek birliklerinin kuruluşu: Bunlar arasında 1950’de kurulan Türkiye Eczacıları Yardımlaşma Cemiyeti,¹⁰ 1951’de kurulan Tıbbi Müstahzarat İthalatçıları Cemiyeti, 1951’de kurulan Türkiye Tıbbi Müstahzarat Sanayii ve Laboratuvarları Cemiyeti, 1953’te kurulan Türkiye Ecza Depocuları Cemiyeti, 1954’te kurulan Türkiye Eczane Sahipleri Cemiyeti sayılabilir.¹¹

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nun kabulü: Kanunun 1954 yılında kabul edilmesiyle birlikte ilaç sektöründeki yabancı yatırımcıların sayısı hızla artmış; ancak bu artış yerli ilaç üreticileri açısından bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki, Türk Eczacıları Birliği Merkez Heyeti, yabancı sermayeli ilaç fabrikalarının durumları hakkında 1959 yılında yayınladığı

⁸ Şehsuvaroğlu, Bedi, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul Üniv. Yayın No.1582, İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası, 1970, s. 264; Baylav, Naşid, *Eczacılık Tarihi*, İstanbul: Yörük Matbaası, 1968, s.378.

⁹ Tekiner, Halil, “Türkiye’de Eczane Sayısında Sınırlandırmanın Tarihi,” *TEB Haberler Dergisi*, Sayı 1 (2007): 20-22.

¹⁰ Şehsuvaroğlu, Bedi, *a.g.e.*, s. 351.

¹¹ Şehsuvaroğlu, Bedi, *a.g.e.*, s.351; Baytop, Turhan. *Türk Eczacılık Tarihi*, Kısaltılmış ikinci baskıyı haz. A. Mat, İstanbul Üniv. Yay. No. 3358, İstanbul, 2001, s.311.

raporda, yabancı ilaç firmalarının ülkeye rapordaki tabiriyle “akın edercesine” girmesinin bazı zararlı neticeler ortaya çıkardığından bahsetmektedir. Raporun sonunda şu görüşe yer verilmektedir:^{12,13}

“Yabancı sermayeli ilaç fabrikaları Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nun ruhuna aykırı olarak yerli sermayeli ilaç fabrikalarının memleket ihtiyacını esasen sağlamakta olduğu bir sahada çalışmayı tercih etmekte; ve bunların bir kısmının atıl kalmasına veya çökmesine sebep olabilecek imalat neveleri üzerinde ısrar etmektedirler. Bunlar yerli sermayeli ilaç fabrikalarını sindirdikten veya bertaraf ettikten sonra, kendi aralarında veya tröstleşme yolu ile memleket ilaç sanayini monopollerine altına almak istidadını da gösterebilirler...”

Eczacı Okulu’nun Fakülte’ye dönüştürülmesi: 1933 Atatürk Üniversite Reformu ile yurtdışından öğretim üyesi getirmesine rağmen, eczacılık öğretiminde istenen seviye yakalanamamış, bu nedenle Prof. Dr. Sarım H. Çelebioğlu (1897–1982), 1950 yılından itibaren eczacılık öğretiminin çağdaş düzeye erişebilmesinin ancak Eczacı Okulu’nun Fakülte haline gelmesiyle olabileceği fikrini öne sürmüştür. Uzun uğraşlardan sonra Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Materia Medica hocalarından Prof. Dr. Mustafa N. Suner’in (1907–1960) de gayretleriyle, 1960’da Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, ve ardından 1962 yılında İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi kurulmuştur.¹⁴

Bu dönemde yaşanan mesleki sıkıntıların başında, eczacının kazancının ve kâr hadlerinin düşük olması, majistral reçete imalinin yok denecek kadar azalması, tahdidin kalkmasıyla birlikte belirli sayıdaki ilacın daha çok eczane arasında paylaşılmasının getirdiği sorunlar, eczane cirolarındaki düşüş, ilaç hammaddesi ithalinde yaşanan sorunlar, vb. gelmektedir.¹⁵

Fazilet Eczanesi

Haldun Taner’in 1952 Eylül’ünde yazdığı “Eczanenin Akşam Müşterileri”¹⁶ başlıklı hikâyesini geliştirerek kaleme aldığı ve üç perdeden

¹² Türk Eczacıları Birliği Merkez Heyeti, *Yabancı Sermayeli İlaç Fabrikalarının Durumu Hakkında Rapor*. Ankara, 1959.

¹³ Baylav, Naşid, *a.g.e.*, s. 381-386.

¹⁴ Baytop, Turhan, *a.g.e.*, s.233.

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Tandal, Selahattin, “Yeni Yıla Girerken,” *Eczacılık Bülteni*, Sayı 2 (1955): 4; Tandal, Selahattin, “Acil Çare,” *Eczacılık Bülteni*, Sayı 6-7 (1955): 3-4; Tandal, Selahattin, “Bugünkü Eczacılık,” *Türk Eczacıları Birliği Mecmuası*, c.1, sayı 1 (1958): 5-8; Anonim, *Türk Eczacıları Birliği IV. Büyük Kongresi’ne Arz Edilen Merkez Heyeti Çalışma Raporu (29 Kasım 1958 – 23 Kasım 1960)*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1960.

¹⁶ “Eczanenin Akşam Müşterileri” başlıklı hikâye, Taner’in *Şişhaneye Yağmur Yağmıyordu* isimli kitabında yer almaktadır. Hikâye eczaneye akşamüstleri sohbet için gelen, aralarında eski bir başvekil, eski meclis reisi, eski bir sefir-i kebir, bir emekli erkân-ı harp miralay, emekli belediye müfettişi, tanınmış bir saz sanatkârı ve ünlü bir fenni sünnetçinin de bulunduğu kişiler arasındaki diyaloglar ve eczanede yaşananlar

oluşan eser, 1950 yıllarında bir Boğaziçi eczanesinde geçmektedir. Eser yazarın tiyatro yazarlığının ilk dönemine (1960) denk gelir. Üç perdenin ortak dekoru eski üslupta düzenlenmiş bir eczane, önündeki yol ve rıhtımdır. Dekorda, sahnenin sağ köşesinde bir rıhtım bankı, gerisinde bir incir ağacı yer almaktadır.

Fazilet Eczanesi kitabının arka ve ön kapakları (Bilgi Yayınevi'nin izniyle)

Devlet Tiyatroları Belgelik Birimi'nin kayıtlarına göre piyes, 1976–77 ve 1982–83 dönemlerinde Devlet Tiyatroları'nda da sergilenmiştir.¹⁷

Haldun Taner'in eşi Sayın Demet Taner'in verdiği bilgiye göre, yazar, eserin hazırlanış sürecinde İstanbul Erenköy'deki *Afiyet Eczanesi*'nden esinlenmiş ve bu eczanede yaptığı gözlemlerden yararlanmışır.¹⁸⁻¹⁹

üzerine kurulmuştur. Hikâyede adı geçen ilaçlar şunlardır: *Aspirin*, Yeni Deri Merhemi, Jean-Marie-Conti Kolonyası, Femil, Teinture de Cantharide (eserde afrodisyak olarak biranın içine beş on damla damlatılabileceği yazmaktadır), Testoviron (bkz. Taner, Haldun. *Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987).

¹⁷ Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü (DTGM) Belgelik Birimi'nden gelen 15 Ocak 2007 tarihli ileti (belgelik@dtgm.gov.tr).

¹⁸ Afiyet Eczanesi 1910 yılında Ecz. Atif Bey tarafından kurulmuştur. 1913 yılında Ecz. Atif Bey'in vefatı üzerine eczaneyi Ecz. İsmail Pertev Bey devralmış ve 1929 yılına kadar işletmiştir. Eczaneyi bu tarihte Ecz. Nazmi (Arman) Bey devralarak 1969 yılına kadar işletmiştir. Eczaneyi bir süre kalfa Yaşar Durgun

Eski ile yeni arasındaki çatışmanın işlendiği eserin başkahramanı Eczacı Sadettin Dertsavar’dır. Sadettin Bey, kendini çevresinde yaşanan maddi ve manevi değişimden uzak tutmaya çalışan, hazır ilaç yerine havan eczacılığını savunan, çıkarıcı dünya görüşünü kabul etmeyen, yeni düzene ayak uydurmak yerine kendi değerlerine daha sıkı sarılmış biridir.²⁰ *Fazilet Eczanesi* ise, Esen Çamurdan’ın ifadesiyle;²¹ “Sahibinin her derde çare ilaçlar ürettiği, kalfasıyla usta-çırak ilişkisi kurduğu bir yer olmanın dışında başka önemli işlevlere de sahiptir. Tanışıkların karşılaşip sohbet ettikleri, yoruldukça soluk alınan, sıkıldıkça dost bulunan, sevinç ya da üzüntü paylaşılan, insanların birbirine zaman ayırdığı bir buluşma merkezidir.” Gerçekten de eserde oyun uzamı olarak bir eczanenin seçilmiş olması her sınıftan insanın bir araya getirilebileceği bir sahne ortamını oluşturmuştur.²²

Eserde geçen ilaç ve kimyevi madde isimleri ve o dönemdeki üreticileri şu şekildedir:²³

Aspirin (Bayer İlaç Firması), B12 vitamini (Eczacıbaşı Laboratuvarı), B Vital (Dr. İbrahim Etem Ulagay Kimya Evi), Vitabiol B (Şark İspençiyarı Laboratuvarı), Vitalfa B, C vitamini (Eczacıbaşı Laboratuvarı), C Vital (Dr. İbrahim Etem Ulagay Kimya Evi), Vitabiol C (Haver Tıbbi Müstahzarat Laboratuvarı), Vi-plex C ampul (Şark İspençiyarı Laboratuvarı), Vitalfa C, Diyostin, E vitamini (Dr. İbrahim Etem Ulagay Kimya Evi), Vitabiol E, Eter, Forsatin Sadettin,²⁴ Fosfatin (Bahçekapı Eczanesi’nin Fosfatin isimli

bir mesul müdürle birlikte devam ettirmiş, 1976 yılında ise Ecz. Hilal Çini devralmıştır. Eczane bugün de aynı kişi tarafından devam ettirilmektedir. (Bkz: Mat, Afife, Günay Sarıyar, ve Bayhan Çubukçu. “Cumhuriyet’in Onuncu Yılında İstanbul’da Eczacılar ve Eczaneler,” *VII. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı (27-28 Mayıs 2005, Ankara) Özet ve Bildiri Kitabı*. Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Ankara, 2005).

19 Taner diğer yazılarında da zaman zaman eczane, eczacılık, ilaç ve kimyevi maddelerden bahsetmiştir. Bkz. Taner, Haldun, “Üç İhtimal,” *Önce İnsan – Deveküşüne Mektuplar 1*. İkinci bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987, s. 25 (adı geçen ilaçlar: Koral, Brominal, Luminal); Taner, Haldun., “Kapıdan Dönerler,” *Önce İnsan – Deveküşüne Mektuplar 1*. İkinci bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987, s. 61 (yurttaki ilaç darlığı); Taner, Haldun, “TCDD’nin Azizliği,” *Önce İnsan – Deveküşüne Mektuplar 1*. İkinci bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987, s.165 (Tetraklorodibenzoparadioksin).

20 Çamurdan, Esen, *Haldun Taner Seyir Defteri*. 1.bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006, s.24.

21 Çamurdan, Esen, *a.g.e.*, s. 24.

22 Yüksel, Ayşegül, “Haldun Taner: Batı’nın Tadına Doğu Lezzeti Katmış Bir Oyun Yazarı,” *Haldun Taner Kitabı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s.53.

23 1950’li yıllarda kullanılan bu maddelerin tespitinde Remzi Kocaer’in *Türk Eczacılar Almanacağı* (1949) ve Prof. S. Ragıp Atademir’in *Yabancı Tıbbi Müstahzarlar* (1949) isimli eserlerinde verilen listeler ve kitapların sonunda yer alan ilaç firması reklâmlarındaki ilaç adlarından yararlanılmıştır.

24 Eserde adı geçen perjol Sadettin, Kalminol Sadettin ve Forsatin Sadettin isimli ilaçlar, dönemin müstahzarlarının pek çoğunun üreticisinin ismiyle anılması alışkanlığını yansıtmaktadır. Bu müstahzarlara örnek olarak aynı dönemlerde üretilmiş olan Pertev Şurubu (Pertev Müstahzaratı), Kola Hulki (Yeni Laboratuar), Beşir Kemal Kına Kına Hülasesı (Beşir Kemal ve Mahmut Cevat Pelin), İodogen Halil (İbrahim Halil Eczanesi), Asipin Kenan (Ömer Kenan Eczanesi), Elixire Göksan (Yeni Laboratuar), İode Hamdi (Yeni Laboratuar), vb. verilebilir (bkz. Kocaer, Remzi, *Türkiye Eczacılar Almanacağı*, İstanbul: Hüsniyatıyat Basımevi, 1949).

ilacı), Hormon preparatları (İbrahim Etem Kimyaevi), Östrojenin ampul, Östrojenin tablet, Corluton ampul, Postuitrin ampul, Testisan ampul, İodoform, Kalminol Sadettin (Önder Laboratuvarı), Kalminol, Kalsiyum (Berk Tıbbi Müstahzarat Laboratuvarı), Vitacalcium (Dr. Alivasfi Atabay Sanayi Ziraiye ve Kimyeviye Müessesesi), Calcium granule, eff., srp, amp formları (Dr. İbrahim Etem Ulagay Kimya Evi), Vi-D-Calcium (Tege Müstahzarat Laboratuvarı), Calcium ampul, granüle ve şirap, Kinin: (Eserde çocukların tırnak yemesine karşı kullanıldığı yazmaktadır), Luminal (Merck Bayer), Luminal tablet ve ampul, Meliyes şurubu, Nane ruhu, Pürjol Sadettin (Eserden peklige karşı kullanıldığı anlaşılıyor) (Diler Tıbbi Müstahzarat Laboratuvarı), Pürjol (Farma Ecza Laboratuvarı), Pürjilin (Farmika Tıbbi Müstahzarat Laboratuvarı), Pürgolin (Aksu Tıbbi Müstahzarlar Laboratuvarı), Pürgajil müşhil gazozları, Rabrominat, Serpasil, Soprinal (Schering Corporation Müstahzarları), Soprinal (Şark Ticaret Kolektif Şirketi), Soprinol (Hipnotiktir), Süpranol (Eserde kuvvetli bir antibiyotik olduğundan bahsediliyor), Talk, Tastivoynum, Teramisin, Vişne şurubu.

Fazilet Eczanesi'nin 1978 yılındaki sahnelenişine ait bir fotoğraf (Bilgi Yayınevi'nin izniyle)

Eserde yer alan aşağıdaki diyaloglar dönemin eczacılık anlayışına ilişkin verdikleri bilgiler yönüyle ilginçtir:

Leman - Elin yabancı kurmuş karşı mahalleye modern lüks eczaneyi, bütün raflar dizi dizi Avrupa ilaçları.

Sadettin - Şu havanı görüyor musun Leman Hanım şu havanı? (Onu kolundan tutar laboratuvarın açık kapısından görünen teraziyi göstererek). Bir de şu teraziyi. Eczacılığın anası evladı, olmuş olacağı, namusu haysiyeti budur işte. Yoksa selefön ambalajlı cicali bicili kutularla vitrin avcılığı değil. Değil mi öyle Recai Bey? Değil mi tapucu?

Recai - Ona ne şüphe?

Sadettin - (Havan ezerek) Ne anladım ben dozaj makinası ile yapılan ilaçtan. Sade toz ezmez bu havanı. El ayasının sıcaklığı ile insan sevgisi de karışır ilacın terkbine.

Recai - Çok doğru.

Sadettin - Her nabza ayrı şerbet. Her bünyeye ayrı ilaç. Böyle feyz aldık biz Mehmet Refi Bey hocamızdan.

Refet - Nur içinde yatsın.²⁵

Sadettin - Amerikan bünyesine uygun ilaç Türk bünyesine uygun gelir mi?

Recai - Tegaddi sistemlerinin farkı.

Sadettin - Canını sevsinler senin. Bir kere de itiraz etsene Allah'ın kulu. Şimdi diploma filan da sormuyorlar biliyor musun?²⁶

Recai - Toptancıya bir telefon. Değil mi? 100 adet C vitamini, 50 tane teramisın, 25 tane diyostin. Al sana eczane.

Sadettin - Bir sürü de simsar türedi arada. Fabrikadan alıp dükkâncıya satarak zengin oluyorlar.²⁷

Sadettin - Beş dakikanız varsa asma yaprağından sana bir pomat yapayım. Hammaddesi şurada hazır. (Eczanenin üzerindeki asmayı gösterir)

Sadun - Mersi. Ben hazır Avrupa ilacı istiyordum. (Melda'ya) Söyledim size burada bulunmaz diye.

Sadettin - Burası klinik eczanedir, hakiki eczane Sadun Bey oğlum, ilaç deposu değil. Hepsinin özü sülfat da yine bunun. Yerlisi de Avrupalısı da. Gerisi çeşme suyu. Kendime yaptığımdan kalmış biraz. Dene bir, nene lazım.

Melda - (Sadun'a) Alın artık, verin ben damlatayım. Alışığımdır. (Sadun ortadaki iskemleye yarı yatar kız damlatır) Ben bu eczaneyi daha seviyorum öbüründen.

Sadun - Turist gözüyle bakınca antika bile denebilir. Eczaneden çok aktar dükkânına benzer. Çocukluğumuz burada geçti. “J'en suis désabusé” yani.²⁸

Sadettin - Kanunmuş! Kanun varsa, insaf da kalmadı mı? Vicdan eter olup uçtu mu? Alın terine hürmetin yok mu senin efendi? Otuz altı yıl emeğim geçti benim bu mahalleye. Kaç ölü son nefesinde benim nane ruhumu kokladı. Şu sokakta gördüğün delikanlıların yarısı benim kalsiyumumla boy attı. (Ercüment'e dönerek) Tırnaklarını yemeyesin diye rahmetli baban az mı kinin sürdürtüdü bana? (Tahsin'e döner) Otuz altı yıl bütün ağrılar burada dindi. Bayılanları ben ayıltım. Tentürdiyot içip intihar edenleri ben kusturdum. E vitaminiyle tastivoynumla nice kocaları hezimetten nice evlileri harabiden şu naçiz Sadettin kurtardı.

Tahsin - Sadet dışı bunlar beyim. Konumuz fuzuli işgal.

Sadettin - Fuzuli işgalmiş ha! Bir de bunu demez mi? Benim burada vazifem var efendi. Ben buranın can damarıyım. Ben doğduğumdan beri dert savarım beyim. Meşrutiyette keşşaflık çıktığında ilk sıhhiyeciyim ben oldum. Ne diyorsun sen?²⁹

²⁵ Taner, Haldun, *Fazilet Eczanesi*. 2.bs., Ankara: Bilgi Yayınevi, 1994, s. 23.

²⁶ Ibid., s. 24.

²⁷ Ibid., s. 24.

²⁸ Ibid., s. 35.

²⁹ Ibid., s. 53.

Fazilet Eczanesi'nin 1978 yılındaki sahnelenişine ait bir fotoğraf (Bilgi Yaynevi'nin izniyle)

Fazilet Eczanesi'nin 1978 yılındaki sahnelenişine ait bir fotoğraf (Bilgi Yaynevi'nin izniyle)

Sadettin - (Devamla) Okumasını bilene tabii. Eczane ilaç ambarı değil, insan laboratuvarı. Mahallenin nabzı benim elimde. Ramiz Hoca Serpasil mi istiyor, yine kayyumla kavga ettiğinden tansiyonu yükselmiştir. Muadelet Hanım yine Luminal peşine mi düştü, ya yeni bir kriz, ya da bir intihara teşebbüsü kapıdadır, tetik ol. Ne

diyorsun sen. Ben aldığı nesneden kimin hovardalığa gittiğini, kimin adetten kesildiğini bilirim. (Mahalleyi işaret ederek) Yasemin kokulu yaz gecelerine açılan her ışıklı pencerenin arkasından olanları, olacakları bir roman müellifi gibi ben buradan kestiririm.³⁰

Sadettin - Bugün var, yarın yok, insan dediğin. Ama bak eczane, insanlar ölse de eczane durur.

Ünal - (Gülerek ve raflara bakarak) Bir de müstahzarların üzerindeki ismin.

Sadettin - Elbette ya, beğenmedin mi?

Ünal - Daha şimdiden unutuldu çoğu.

Sadettin - Kim demiş, ne münasebet?

Ünal - (Oradan bir şişe alarak) Forsatin Saadettin ne oldu?

Sadettin - Ne oldu?

Ünal - Maliyetini o kadar pahalıya çıkardın ki onu alacağına millet Avrupasını alıyor. Kalminol Saadettin ne oldu?

Sadettin - Hammaddesi kesildiyse ben ne yapayım?

Ünal - Millet dozaj makineleriyle fabrikalarıyla preparat imal ediyor. Sen hala güllaçlarının içine elinle birer birer toz koyup onlarla baş edeceğini sanıyorsun. Bak Purjol Sadettinin hammaddesi de gelmeyecekmiş şimdi.

Sadettin - Bugün gelmez yarın gelir. Biri tutmaz öbürü rağbet görür. Eczacılık bu. Benim yapamadığımı sen tamamlayacaksın. İleri götüreceksin. Sende tamadi edecek bu gayretler. Hevese gelsin diye bak çocuk mamasının adını Ünal maması koydum mahsus.

Ünal - İyi ettin. Matrak konusu oldu okuldaki arkadaşlara.³¹

Yusuf - ...ama mahalle onsuz olabiliyormuş pekâlâ. Ustayı kaybedeli bu Mart sekiz yıl bitecek. Rahmetli olduğunu baştan söylesem üzüldünüz değil mi? Evet. Bu resmin çekildiğinden iki yıl sonra öldü. Havan elinde değil, hayır bilet alırken teslim etti ruhunu. Tam da borçlarını ödeyip rahata ereceği sırada. Ünal bir yıl sonra geldi, babası ile barıştı. Söz aramızda heykelciliğe de pek istidadı yoktu. Gençlik.³² ...Ünal rahatına geldiği için eczanede hazır ilaççılığa giriyor. Bana gelince, lüzum olmasa da havan ezerim. Varsa eğer ruhu şad olsun diye. Bakın o zamandan bu zamana iki kıta arasındaki bu çatlaktan nice sular geçti ve geçmekte. Hakkı varmış rahmetlinin. İnsanlar yıkılıp gidiyor, hatta imparatorluklar çöküyor da eczaneler duruyor. **Eğer temeline insan sevgisi karışmışsa...** (Vapur sesi) Evet Beykoz Vapuru. Sizi geç tuttum galiba. Özur dilerim. İyi geceler.³³

Sonuç

Türk hikâye ve tiyatro yazarı Haldun Taner’in (1915–1986) 1960 yılında yazdığı *Fazilet Eczanesi* isimli üç perdelik piyesi, dönemin eczane eczacılığına ışık tutması yönüyle Türk eczacılık tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

³⁰ Ibid., s. 74.

³¹ Ibid., s. 76.

³² Ibid., s. 114.

³³ Ibid., s. 115.

Bir eczacının çevresinde ve mesleğinde yaşanan değişikliklere uyum güçlüğü'nün konu alındığı bu eserde döneme ait yirmi beş ilaç ve kimyevi madde adı geçmektedir.

Açıklama: Verdikleri değerli bilgi ve belgeler için Haldun Taner'in eşi Sayın Ecz. Demet Taner başta olmak üzere Bilgi Yayınevi Yayın Sorumlusu Sayın Reyhan Biray Üstüner ve Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Belgelik Birimi çalışanlarına teşekkür ederim.

KUÇUK TIYATRO VE İSTANBUL (VENÜS)

(Ankara'da 25 Şubat 1977 Bahar sezonunda gösterim)
(İstanbul'da 29 Nisan 1977 Bahar sezonunda gösterim)

HALDUN TANER

FAZİLET ECZANESİ

(OYUN, 3 BÖLÜM)

SARINYE KOYAN DEKOR - KOSTÜM	HALDUN MARLALI HÜSEYİN MUMCU
YUSUF NACIYE ÖNAL BECAI REFET EMİR ERİ LEMAR MUADELET ÖZLÜKLÜ ADAM BADETTİN KAZİM ANDON EREN SAFA POSTACI FÖSÜH VİÇEN SADUR MELDA ALEV RIZA FEHİLVAN TAHİRİN ERDÖMENT KÖGE MUTLU ÇOCUKLU KADIN AYTERİN ALMAN KIZ POLİS GENÇ KIZ DELİKANLI	OYTUN ŞANAL-ERDOĞAN EGEMEN ASUMAN ATAÇENİ MEHMET GÖRÇER ENGİN ŞERKAN - HAYDAR GÖLTEPE BABAİR NUTKU BAHADİR ÖZYURT BİROL UZUNYAYLA MELEK TARTAN - RÜÇHAN ÇALIŞIRIN FAİK ARTUK YALIN TOLGA SUNHA TUNA - BARIŞ EREN HAYDAR GÖLTEPE NUR ÖZDOĞAN ERTAN BAYASCI ERDOĞAN EGEMEN GÜLEREN OKSURAN - ORHAN ARAL FARUK GÜNGÖR - FAİK ARTUK FUSUN GÜNGÖR - AYŞE ERDURAK AYŞE ERDURAK - DENİZ ALVER MEHMET BÜYÜKAĞAÇLI KAYA AKARSU NURTEKİN ODABAŞI BARIŞ EREN MEHMET BÜYÜKAĞAÇLI NUR ÖZDOĞAN FAİK ARTUK RÜÇHAN ÇALIŞIRIN HAYDAR GÖLTEPE DENİZ ALVER ERDOĞAN EGEMEN ÇOCUKLAR
NEJİ ASİSTANLARI İŞİK KONDÜVİT SUFİLÖZ	ORHAN ARAL - BARIŞ EREN ZEKERİYA GÜNGÖR RIZA ŞAHİN NUR ÖZDOĞAN

(Ankara'da 29 Nisan 1977 Bahar sezonunda gösterim)
(İstanbul'da 16 Mayıs 1977 Bahar sezonunda gösterim)

DİNÇER KÖMER

ESKİ FOTOĞRAFLAR

(OYUN, 2 BÖLÜM)

SARINYE KOYAN DEKOR KONDÜVİT EMİN KAZİM İŞİK KONDÜVİT SUFİLÖZ	DİNÇER KÖMER SERPİL ERDOĞAN SEYİT GÖRÜR BEMİN BERKUN İMAY BERKUN İŞİK ZEKERİYA GÜNGÖR MEHMET AKMAN SUFİLÖZ SIFA ERDURAK
--	--

KUÇUK TIYATRO'DA
29 Nisan 1977 (Ankara) 29 Nisan 1977 (İstanbul)

CEVDET YAVUZDOĞAN

AMAN BANA BİR EĞLENCE

(Müzikli Çocuk Oyunu, 2 Bölüm)

SARINYE KOYAN DEKOR KONDÜVİT DANILAR MURAT	FARUK BERKUN SERPİL ERDOĞAN HABER BERKUN SAYI BERKUN BARIŞ TÖNGÜR
BAĞAÇCI HACIYAR MEHMET KAYGUSULU DELİ BERKUN KURBAN YAZAR FAHRETTİN KARACAOĞLU (EĞİTİCİ) GÖKÇEK KURBAN DANILAR	ALP ÖZGEN ERTAN BAYASCI MEHMET BERKUN ALİ HAYRAN ZEKERİYA GÜNGÖR M. ALİ ERGİL - SERPİL ERDOĞAN FARUK BERKUN BARIŞ EREN ATÇA ÖNAL TUĞRUL ÖZTAN - İZZETAN ÖZGEN ALP ERGİL - MEHMET BERKUN SERPİL ERDOĞAN MEHMET BERKUN MEHMET AKALAY - SERPİL ERDOĞAN FARUK BERKUN ZEKERİYA GÜNGÖR MEHMET BERKUN HABER BERKUN NURUL TUNA

Fazilet Eczanesi'nin 1977'de Ankara ve İstanbul'daki gösterimlerinde rol dağılımı
(Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Arşivi)

valuable in terms of the history of pharmacy in Turkey due to its keen observations about pharmaceutical practices, the relationship between a pharmacist and his customers, and the pharmaceutical preparations of 1950s.

Key words: Theatre and pharmacy, Pharmacy in literature, Haldun Taner, History of pharmacy.

Haldun Taner ve Bir Dönemin Eczacılığına Işık Tutan Tiyatro Eseri *Fazilet Eczanesi*

Ülkemizde epik tiyatro türü ve kabare tiyatrosunun öncüsü ve Türk edebiyatının önde gelen öykü yazarlarından Haldun Taner'in (1915–1986) erken yazarlık dönemindeki tiyatro oyunları arasında *Fazilet Eczanesi* önemli bir yere sahiptir. Taner'in 1952'de yazdığı 'Eczanenin Akşam Müşterileri' başlıklı hikâyesini geliştirerek kaleme aldığı üç perdelik bu eserde, 1950 yıllarında, Boğaziçi Eczanesi'nin sahibi Ecz. Sadettin Dertsavar'ın çevresinde yaşananlar konu alınmaktadır. Dönemin eczacılık anlayışı, eczacı-hasta ilişkileri, eczanede kullanılan majistral ve müstahzarlar vb. konulara ilişkin detaylı gözlemleri yansıması yönüyle de eser, Türk eczacılık tarihi açısından değer taşımaktadır.

Anahtar sözcükler: Tiyatro ve eczacılık, Edebiyatta eczacılık, Haldun Taner, Eczacılık tarihi.